

Maurice Halbwachs: Az emlékezet társadalmi keretei, ford. Sujtó László. Budapest, Atlantisz, 2018, 375 p.

Az emlékezet kutatása napjainkban sok irányba nyitott: orvosok, pszichológusok, történészek, szociológusok, régészek, kulturológusok és irodalmárok közös terepe. Az egyéni és közösségi sorsok metszéspontjain kialakult huszadik századi történelmi traumák, a műtelfeldolgozás társadalmi és politikai igénye, az utolsó holokausztúlélők fokozatos eltűnése, életeseményeink vizuális dokumentációjának fokozott előtérbe kerülése felerősítette az emlékezet működése, az emlékek megragadhatósága iránti érdeklődést.

Az utóbbi években magyarul is sorra jelennek meg az Assmann házaspár, a német emlékezetkultúrát kutató Aleida és az egyiptológus Jan Assmann írásai. Jan Assmann *A kulturális emlékezet* című nagy hatású könyvében hívta fel a figyelmet a francia pszichológus-szociológusnak, Maurice Halbwachsnak az 1920-as években kialakított kollektív emlékezet (*mémoire collective*) fogalmára. A náci koncentrációs táborban elhunyt Halbwachs Bergson tanítványa volt, de ő tanára szubjektívizmusával szemben az emlékezetet társadalmi jelenségként fogta fel. Halbwachs alapozó műve, az 1925-ben kiadott *Les cadres sociaux de la mémoire* immár magyarul is olvasható az Atlantisz Kiadó Mesteriskola sorozatában.

Halbwachs alaptétele, hogy társadalmi közegben teszünk szert emlékekre, s „akkor emlékezünk, amikor mások emlékezésre készítetnek”. Műve hét fejezetre oszlik. Az elsőben az álom és az emlékezés kapcsolatát vizsgálja. Álmainkban gyakran látunk olyan képeket, amelyek az emlékekre hasonlítanak, mégsem mondhatjuk, hogy ilyenkor az elme elraktározta múltbeli képek tiszta felbukkanásairól van szó. Az álom során éppen azok a fogódzók hiányoznak, amelyek az éber emlékezés során rendelkezésünkre állnak: olyankor ugyanis csak önmagunkra támaszkodhatunk, nem meríthetünk a többiek emlékeiből vagy a tágabb társadalmi emlékezetből. Álom és emlékezet között rendkívül nagy a különbség:

az egyiket Halbwachs egy összedobált kőrákáshoz, a másikat egy acélszerkezetre felhúzott épülethez hasonlítja.

A második, a nyelv és emlékezet viszonyát taglaló fejezet azokból az állapotokból indul ki, amelyek során a nyelvi kifejezőképesség sérül. Ilyen az álom, melynek eseményei és képsorai Halbwachs szerint a belső nyelv rendezetlenségéből adódóan lesznek összefüggéstelené. Hipotézise szerint „az alvó emberek folyamatos belső beszédet folytatnak”. Álmunkban nemcsak az időhöz való viszonyunk alakul át (a jelenben érezzük magunkat, de ez a jelen egy képzeletbeli idősík), hanem a nyelvhez való viszonyunk is (miközben azt hisszük, értelmes szavakat mondunk, sok tekintetben a beszédhibásokhoz vagy a beszélni nem tudókhoz válunk hasonlóvá). Az álmodó ember egyébként is számos olyan jelenséget produkál, amelyek ébrenlét során abnormálisnak vagy betegesnek számítanak. Egyedül az alvó ember álmában is megőrződött éntudata köti össze a látszólag összefüggéstelen álombeli történéseket, látványokat.

A nyelv és emlékezet kapcsán vizsgált másik sérült állapot az afázia. Halbwachs az első világháború sérültjeinek tapasztalataiból indul ki, s megállapítja, hogy az afáziasoknak nem az emlékeik hiányoznak, hanem azok a keretek, amelyekben elhelyeznék őket. A háborús afáziasok gyakran szenvedtek tájékozódási zavarokban is, s egyszerű utasítások végrehajtásával is gondjaik voltak. Halbwachs szerint ez abból adódik, hogy nem tudják magukat beleképzelni az utasítást kiadó szerepébe, nem képesek nézőpontcserére, mivel önmagukról sem rendelkeznek világos képzetel. Az emlékezet tere az álom és az afázia során szűkül be leginkább, s ez az emlékek verbális kifejezhetőségével is összefügg.

A múlt rekonstruálása című fejezet arra mutat rá, hogy a tökéletes rekonstrukció lehetetlen, egy-egy felidézett emlékkép a jelen keretei közé illeszkedik (pl. egy felnőtt úgy meséli gyerekkori emlékeit, hogy öntudatlanul egy kicsit erőszakot tesz rajtuk, hogy a jelen nézőpontjából mutatkozzanak). Ebből adódik, hogy ha felnőttként újra elolvassuk azt a könyvet, amely gyerekkorunkban a kedvencünk volt, most más dolgokra fogunk figyelni benne, nem ugyanazt az olvasmányélményt kapjuk. Ugyanarra a tárgyra ugyanis irányulhat a figyelmünk más-más nézőpontokból, vetül-

het rá más-más fény. Ez a gyerek és a felnőtt világlátásával, érdeklődési körével is összefügg: a gyermeket a természeti jelenségek sokkal jobban érdeklik, mint a társadalmiak, a gyermek az egyes társadalmi osztályok vagy foglalkozások képviselőit is úgy nézi, mint különös állatfajokat. Halbwachs Rousseau-t idézi ezzel kapcsolatban, aki szerint a gyerek kis vadember, illetve Anatole France-ot, aki szellemesen állapította meg, hogy ha letűnt korokat akarunk visszaidézni, „a nehézség nem abból adódik, amit tudnunk kellene, hanem abból, amit nem kellene tudnunk”.

Ahhoz tehát, hogy eredeti formában rekonstruálni tudjunk egy emlékképet, el kellene felejtenünk mindazt, amit azóta a világról megtanultunk. Ez tiszta formában sosem valósul meg, az emlékezetre mindig rárakódnak a későbbi rétegek: Halbwachs hasonlata szerint olyanok az emlékeink, mint a római házakba beépített, régebben más épületek alapanyagául szolgáló kövek. A múlt rekonstrukcióját segíti a keretek visszaidézése, ezért tudnak az idősek sokszor jobban felidézni egy-egy múltbeli eseményt, mert ők az aktív, napi munkával jobban lekötött felnőttekkel szemben hamarabb megtehetik, hogy nosztalgikus álmvilágukba vonuljanak vissza, a jelen kereteiről megfeledkezve. Az emlékezés mértéke nem az időbeli távolságtól függ, hiszen át is ugorhatunk több időszíkot, nem kell egyik emléktől a másikhoz átlépve, sorban visszahaladnunk az időben.

Az emlékezés három fázisa közül (felbukkanás, felismerés, lokalizálás) ez utóbbinak vannak társadalmi vetületei, ezért ezzel, illetve a lokalizálás csoportfüggőségével foglalkozik Halbwachs egy külön fejezetben. Meglepő az a tézise, mely szerint ha az ember magányosan élne, nemcsak lokalizálni nem akarná az emlékeit, hanem fel sem ismerné őket. A lokalizálás során számos, az emlékezetből kitörő elem kiegészíthető, ahogy olvasás során sem kell minden egyes betűt megfigyelnünk ahhoz, hogy összerakódjon egy-egy gondolat. Egy emléki Halbwachs szerint „akkor válik érthetővé, ha a megfelelő csoport gondolatvilágában helyezzük el”.

Ebből kiindulva három további fejezet három különböző csoport – a család, a vallási közösségek és a társadalmi osztályok –

viszonylatában tárgyalja az emlékezetet. Valamennyi csoport esetében az összetartás és a folyamatosság biztosítása a cél, ehhez a közös emlékek és a jelenségek hasonló nézőpontú értelmezései szükségesek. A családi emlékezet kapcsán az elemzés fókuszában az ókori római familia áll, melybe a mai értelemben vett családtagokon kívül a rabszolgák is beletartoztak. A házi vallásgyakorlást Rómában nem szabályozta semmilyen rendelet, a pater familias egyben pap is volt, s a családi vallás fontos elemét képezte a holtak kultusza, akik istenné válva egy-egy konkrét családhoz tartoztak (csak az adott család tagjai hívhatták segítségül őket). A család, hangsúlyozza Halbwachs, egy szemléletmódot ad, mely tulajdonképpen formát biztosít az élmények és tapasztalatok számára.

A kollektív emlékezet hordozói a vallások is: fontos elemeik, a rítusok „egy vallási emlék felidézésére szolgálnak”. Halbwachs egy-egy vallási átmenetnek, egy-egy új vallás elfogadatasának példáján keresztül mutatja be a kollektív emlékezet elemeinek keveredését. A rítusokban gyakran mutatkoznak az ellentétek feloldását jelző kompromisszumok. Az ókori görögök olümposzi vallása például számos khtonikus elemet is magába olvasztott, s ez megmutatkozott egyes ünnepek lefolyásában is. Dionüszosz vidám tavaszi ünnepének, az Anthesztériának volt olyan része is, amely a halottak megidézését, az alvilági szellemek kiengesztelését szolgálta, s valószínűleg itt két ünnep egymásba mosódásáról van szó. A régi rítusok egy részét meg kellett tartani ahhoz, hogy az egyszerű hívők is elfogadják az újításokat. Hasonló a helyzet a számos régi elemet magába olvasztó kereszténységgel is, melynek alapeleme, a liturgia a vallási múlt megélevenedését szolgálja.

A társadalmi osztályok és hagyományaik című fejezet rögzült leginkább a szerző saját korában. A nemességgel mint a kollektív emlékezet hordozójával, illetve a polgárság fokozatos (a külsőségek átvételével társuló) térnyerésével foglalkozik. A múltjából élő nemességgel szembeállítja a közrendűek, a múlt nélküliek csoportját, akiknek múltját nem őrizte meg a kollektív emlékezet. A feltörekvő polgárság egy szűkebb hagyományt tágított ki: „a polgári osztály kollek-

tív emlékezete elveszítette mélységben (ez alatt régi emlékei értendők) azt, amit kiterjedésben nyert”. Ugyanakkor a régi polgári osztály is igyekszik elhatárolódní azoktól a rétegektől, amelyeknek az övétől különbözök a hagyományaik.

A Halbwachs nézeteit továbbfejlesztő Jan Assmann nehezményezi, hogy elődje megáll a csoportok képzeténél, nem tágítja ki az emlékezetre vonatkozó fejtegetéseit a kultúra szélesebb rétegei irányába. Ezt számításba véve célszerű Halbwachs alapozó könyvét Assmann felől, a kortárs kultúraelméletek horizontjából olvasnunk.

Polgár Anikó

Karikó Sándor (szerk.): Család, érték, nevelés. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2018, 242 p.

Az Alkalmazott Filozófiai Társaság 10. nemzetközi tudományos konferenciájának anyagát tartalmazó kötet többféle szempontból is sokszínű.

A kötet a szerkesztő, Karikó Sándor szándéka szerint három fejezetre oszlik. Az első a filozófiai kitekintés, a második az információ-robbanás pedagógiai tanulságainak elemzése, a harmadik pedig a család és a társadalom témakörét boncolgatja.

Maga a szerkesztő megpróbál *A polgári család monogám formája* című tanulmányában valamiféle egységes meghatározást kidolgozni a család definiálására. Véleménye szerint az alkalmazott filozófia nyújthatja azt az elvi fogódzót, amelynek segítségével ez a probléma feloldható. Annak a reményének ad hangot, hogy a család kiküzdí magából „a szabad egyéniség hozzá méltó közösségteremtésének szabadságát”, ami a monogám család kiteljesedett és legmagasabb rendű jövőbeli formájává válhat.

A család témája már önmagában is sok vitát kavart az elmúlt századokban, és nincs ez másként ma sem. A kötet néhány szerzőjének írásán is átüt saját meggyőződése, és bár tudományos aspektusokból kívánja vizsgálni a család mibenlétét, végkövetkeztetése általá-

ban saját meggyőződését tükrözi, amit megpróbál az olvasó felé közvetíteni.

A kötetben szereplő írások két fő vonulatára szeretném felhívni a figyelmet. Az egyik az aktuálpolitikai családfelfogáshoz közel álló témafeldolgozás, amely valamely a múltban létező, képzeletünkben élő idealizált állapotokra utal, vagy legalábbis sejteti ezek fontosságát és hiányát. Egy ideális családmódel régimúltbeli létezését feltételezi, amelyet hiányol mai társadalmunkból. A másik vonulat adatokkal és konkrétumokkal dolgozik, és akár filozófiai, akár egyéb tudományos szempontból vizsgálja a családot, nem jut azonos következtetésekre, viszont nem idealizál.

Összefoglaló értékű Barcsi Tamás *A családról erkölcs- és kultúrfilozófiai aspektusból* című tanulmánya, amely áttekinti a családról való gondolkodás irányait, és a patriarchális családmódel tarthatatlanságával szemben a család mint a szeretetteljes gondoskodás megvalósításának, a tisztelet érvényesítésének és az önkiteljesítés támogatásának intézménye mellett foglal állást: „a jogegyenlőség érvényesüléséért, a diszkrimináció felszámolásáért, illetve az egyéni életmódok, önmegvalósítások társadalmi elismertetéséért folytatott küzdelemmel közvetve a családok jobb működéséhez, egészségesebb személyiségű gyermekek felnövekedéséhez is hozzájárulunk.”

A Filozófiai megközelítések című fejezetben a fent idézett két szerzőn kívül Kiss Endre (*A család és a nemzedékek metszeteiről*) és Éles Csaba (*A család mint nevelési-művelődési közösség*) írását olvashatjuk.

A Család, információ, érték című fejezet főként a modern médiumok hatását taglalja, amely a szerzők egy része szerint a családi élet felbomlásához, de legalább is átalakulásához vezet. Szécsi Gábor viszont a mediatisált világ identitásformáló narratíváival kapcsolatban például a pedagógia felelősségére is felhívja a figyelmet. Leszögezi, hogy „olyan pedagógiai gyakorlatra van szükség, amely a stabil értékrendet feltételező énfogalom megerősítésével megkönnyíti a médianarratívák által sugallt lokális és globális értékkonfliktusok feloldását, és ezáltal növeli a lokális és globális tudatosságot is”.

Ezzel ellentétben Bertók Rózsa *Család a digitális korban* című írásában rengeteg példát sorol fel arra, hogy a digitális világ hogyan sorvasztja el a családot mint összetartó erőt, amelyben szigorú belső szabályok működtek. Írásának zárómondata a reménytelenség kifejezése: „Talán mindegyik példa szereplői elveszítették a mértékletesség, az arányosság értékét, s így mindegy is, hogy ezen vagy a túloldalon esnek le a lóról.”

Márfai Molnár László *Posztmodern értékítélet és a család* címen arról elmélkedik, hogy hogyan működik a család mint az idő megértése által megvalósuló én-elbeszélés formája. „Rajtunk múlik, megpróbáljuk-e megérteni azt a történetet, amibe saját eredetünk által bonyolódunk.” Ha igen, a családtól megkapjuk a talán legfontosabb útravalót – szögezi le.

A fejezetben kapott még helyet Máté Petrik Emese *Érzelmi intelligencia – családmodell*, Kovács Ádám *A közösségi média és a nevelés* című írása.

A család és társadalmi környezete című harmadik fejezet a legkiterjedtebb: Csepeli György *Közösségek hiánya a mai magyar társadalomban* címmel kitűnő áttekintést nyújt a közösségek eredetéről, fajtáiról és működési mechanizmusairól, különösen érdekes lehet az olvasó számára a mai modern médiumok segítségével kialakítható közösségek lehetőségeinek bemutatása, amelyek segítő közösségként, összetartó erőként, traumafeldolgozó módszerekként is működhetnek. Hódi Sándor *Lelki sérülések hatásai a családra* címmel kiüresedett, emberi kapcsolatokra képtelen, identitásválságban szenvedő társadalomként mutatja be jelenünket, amelyben véleménye szerint „nincs szükség semmire, ami túlmutat az egyén pillanatnyi létén”.

Tóth I. János *Gyermekvállalás – családmodellezés* címen a feminizmus teljes félreértelmezését valósítja meg írásában, amikor arról beszél, hogy annak alaptétele, hogy eltörölje a férfiak és a nők közötti különbségeket. Itt nincs mód kitérni ennek részletes elemzésére, csupán egy mondatban összefoglalni, hogy téves következtetései alapján a nők önállóságában látja a demográfiai adatok változását, vagyis a születések számának csökkenését, és a nőket és a feminizmust okolja azért is,

hogy bevándorlók jelennek meg Magyarországon. Megoldásként azt javasolja, hogy a kormány célirányosan támogassa azokat a kiválasztott szülőket, akik alkalmasak arra, hogy hivatásos szülők legyenek, vagyis „az államnak csak olyan házaspárokat szabad alkalmaznia, akik legalább átlagos képességű, társadalmi hasznosságú és adófizető emberek szülnék és nevelnek”. És évente szülessen legalább 30 ezer gyerek. A tanulmány az általános emberi jogok (melyekben beletartoznak a gyermekek és a nők jogai is) durva megsértését javasolja ezzel.

Gábrity Molnár Irén (*Család – karrierépítés – fenntartható fejlődés. Vajdasági láttelet*) a vajdasági magyarság jelenlegi helyzetéről készített aktuális látteletet, amelyben kitér a család, a munkahely, az identitástudat és a közösségi érzés vizsgálatára is. A Szerbiában élő magyarság életesélyei véleménye szerint beszűkültek, de fenntarthatóak. Ebben a család, az iskola és a munkahely hármásából mindegyiknek erősödnie kellene ahhoz, hogy ne folytatódjon az elvándorlás, és hazájukban otthon érezzék magukat a vajdasági magyarok.

A fejezet további tanulmányai: Bús Imre: *Érték – család – iskola*, Fülöp Tamás: *Családtörténet – közművelődés*, Pásztor Rita: *Család és óvodapedagógia*, Mák Kornél: *Az öregedés társadalmi hatásai*.

A kötet zárótanulmányaként Szabó Tibor, az Alkalmazott Filozófiai Társaság ügyvezető elnökének összefoglalását olvashatjuk a társaság húszéves tevékenységéről. Az Alkalmazott Filozófiai Társaság első kötete 2001-ben jelent meg *Európaiság. Politikai és morális kultúra* (Budapest, Áron Kiadó, 2001) címen. Szabó Tibor szerint a társaság konferenciáinak fő törekvése mindig az volt, hogy az aktuális problémákra keresse a válaszokat. Az alkalmazott filozófia fő küldetése az adott kor történelmi és társadalmi valóságának fogalmi megragadása, az új jelenségek elméleti szintű megragadása. Szabó kiemeli, hogy a társaság titkára, Karikó Sándor két évente szervezte meg a konferenciákat különböző helyszíneken, az ország felsőoktatási intézményeiben és tudományos műhelyeiben, ahol belföldi és külföldi előadók osztották meg gondolataikat egymással. A konferenciák előadásai minden

alkalommal kötetbe rendeződtek, amelyeket szintén Karikó Sándor szerkesztett. A tudományos tanácskozássorozat igazi műhellyé vált az elmúlt húsz év során.

Bolemant Lilla

Kulcsár László: A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: regionális és kulturális összefüggések. Kolozsvár, Kriterion Kiadó, 2017, 228 p.

Kulcsár László munkássága gazdag és tudományos értelemben rendkívül megalapozott. A szerző egyetemi tanár, professor emeritus. A Soproni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán dolgozik. PhD-programvezető, az emberi erőforrások társadalmi-gazdasági összefüggéseinek doktori képzését vezeti a Széchenyi István Doktori Iskolában, Sopronban. Ezenkívül az MTA Veszprémi Területi Bizottságának volt társadalomtudományi alelnöke 2011–2017 között. Tagja a Magyar Szociológiai Társaságnak, a Magyar Statisztikai Társaságnak, a Magyar Regionális Tudományi Társaságnak, a Regional Studies Association nemzetközileg meghatározó jelentőségű tudományos szervezetnek, az amerikai egyesült államokbeli Rural Sociological Societynek és az európai European Society for Rural Sociologynak. Több tudományos magyarországi és nemzetközi folyóirat szerkesztőségének tagja.

A könyv szerzőjének kutatási területe a vidékfejlesztés, ezen belül a kulturális és örökségturizmus regionális összetevői, a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek, a népeségdinamika alakulása vidéki térségekben, a klímaváltozás társadalmi-gazdasági hatásai, a vidéki munkanélküliség, és nem utolsósorban a társadalomtudományokban alkalmazható kutatásmódszertan vizsgálata.

Mielőtt a könyvismertetésbe belekezek, le kell szögezni, hogy maga a kötet témája a magyar nyelvű régió- és vidékfejlesztési tudományos szakirodalomban hiánypótló elméleti munka. Olyannyira, hogy a szerző mindjárt a bevezető gondolatokban meg is jegyzi, hogy tudományos elméleti nézőpontból kevesebbet, viszont politikai és gyakorlati szakmai fórumokon a legkülönbözőbb nézetek és érde-

kek alapján rengeteget írtak és beszéltek a vidékfejlesztésről. A szerző elméleti bizonytalansággal jellemzi a vidékfejlesztés fogalmi meghatározását a tudományban és a politikában is, egyetértve Smith (Smith, Lynn T.: Rural Sociology in the United States and Canada. A Trend Report. Current Sociology. 1., 1957) régebbi keletű kritikai megjegyzésével: szinte annyi fogalom létezik a vidékfejlesztés meghatározására, amennyi kutató, szakember, politikus, helyi és kormányzati tisztviselő működik ezen a területen.

A könyv összesen nyolc fejezetből áll. A bevezető gondolatok című fejezetben a szerző a tudományos nézőpontokat sorakoztatja fel a vidékfejlesztés meghatározására, illetve kifejti, hogy milyen módon is kapcsolódik az a társadalomtudományokhoz. A szerző a műben a vidékfejlesztéshez kötődő kérdéseket elemezve nagyon sok európai, amerikai, magyar és más térségekből származó szakirodalmat vonultat fel, kritikai szemlélettel összehasonlítva ezeket a egymással.

A kötet első fejezetében az író a vidékfejlesztésről alkotott elméleti koncepcióját fejt ki, mégpedig azt, hogy a vidékfejlesztés középpontjában a helyi, térségi jellemzőket tartja fontosnak és azt, hogy a vidékfejlesztés nem különböző társadalmi csoportok, szervezetek (szektoriális) pályázati adományaiból tevődik össze, hanem a vidéki térség jellemzőinek alapján szerveződik, vagy kellene szerveződnie.

A második fejezetben Kulcsár László elemzi a vidékfejlesztés modelljét, amelyet koncentrikus körök együtteseként ír le. Az első, külső kör az adott régióban a történelmileg kialakult társadalmi, kulturális mezőt jelzi, mely szerinte máig befolyásolja a társadalmi intézmények vagy a politika magatartását. Ezt a konceptuális mezőt „nyugati-balkáni hibrid” térnek nevezi. Szerinte ebben gyökereznek a magyar, de a kelet-közép-európai és kelet-európai társadalmak is, leszámítva a német nyelvterületeket. A középső, második mező szerinte a politika dimenziója, amelynek jellegzetességei alapvetően az első mező által meghatározottak. A harmadik, legszűkebb területnek a regionális, helyi mezőt tartja, amelyben a vidékfejlesztés megvalósul, vagy éppen elmarad, de mindenképpen kapcsolódik a tér-

ség erőforráskészletéhez, annak aktivitásához, az erőforrások mobilitásához.

Megismerhetjük a tér, az idő és a vidékfejlesztés kapcsolatát, majd a vidékfejlesztés diszciplináris kötődéseit. A vidékfejlesztés alapvető fontosságú dimenziója az idő és a tér, azaz a regionális dimenzió, így ez közel hozza egymáshoz a regionális tudomány, a földrajztudomány és a szociológia kutatóit. A vidékfejlesztéssel összefüggő elméletek után a centrum-periféria elméleteket jellemzi. Ezután megismerhetjük Durkheim és Weber modernizációelméletét a vidékfejlesztés narratívájában. A szerző kihangsúlyozza, hogy a vidékfejlesztéssel kapcsolatos gondolkodásunkban ne az Európai Unió szabályozása legyen az irányadó, hanem a vidéki térségek regionális, kulturális sajátosságai.

A kötet tehát úgy épül fel, hogy először a szerző a külső mező sajátosságaival foglalkozik, azaz a tágabb régió sajátos történelmi, társadalmi, politikai tulajdonságaival, így a legfontosabb tulajdonságával, vagyis az átmeneti jellegével, amely a nyugati és keleti társadalomfejlődési modell között található.

Ezek után a harmadik fejezetben bontja ki a témával kapcsolatos fontosabb fogalmakat, s a további részekben e fogalmak különböző megközelítéseit, meghatározásait taglalja, amelyekben máig nincs egység a politikusok és a tudományos szakemberek között. Azt is igyekszik bemutatni a kötetben, hogy a vidékfejlesztésben milyen fogalmi bonyodalmak vannak, illetve annak milyen értékdimenziói léteznek.

Sor kerül az alkalmazott vidékfejlesztés megközelítésére is. Kulcsár bemutatja és értékeli a vezető értékorientációkat, amelyek kijelölik a vidékfejlesztés kulturális jellegű fogalmi kereteit, dimenzióit, s így érthetőbbé válnak a vidékfejlesztéshez, a vidék fogalmához kapcsolódó nézetek.

A negyedik, ötödik és hatodik fejezetben a vidék erőforráskészleteiről, magáról a vidékfejlesztésről értekezik az író.

A könyv utolsó fejezetében a zárógondolatok kapnak szerepet. Nem egyszerűen csak megismétli a kötet leglényegesebb elemeit, hanem azok politikai hatásaival is foglalkozik.

Véleményem szerint a munka széleskörűen felhasználja a már létező magyar, de főleg a nemzetközi szakirodalmat, s betekintést nyújt a legfontosabb kutatók megállapításai-
ba, így olyan, a téma iránt érdeklődők számára is elérhető, akik esetleg nincsenek a szükséges angol nyelvtudás birtokában.

Elméleti szakirodalmi munkáról értekezünk, tehát a kötet elméleti alapjai megalapozottak.

A kötet stílusa és az illusztrációk olvashatóak, gyakorlati szakemberek és egyetemi hallgatók számára is értelmezhető. A könyv nyomdai kivitelezésének színvonala megfelelő.

A könyvismertetés zárásaképpen engedjék meg, hogy saját olvasmányélményemet, gondolataimat kifejtssem. Nem szeretném magamat ismételni, de a kiadott kötet alapvető szakirodalmi mű kell, hogy legyen a téma iránt érdeklődők körében. Már csak azért is, mert rengeteg fogalmat igyekszik tisztázni. Ráadásul a nemzetközi szakirodalmak definícióit is ebben a kötetben igyekszik összevetni, így a téma iránt érdeklődőket rendkívül sok szakirodalmi „keresési energiától” szabadíthatja meg, vagy éppen teheti célirányosan elérhetővé számukra az eddig megírt műveket. A könyv logikus szerkezete és egyedi szemlélete miatt az egyetemi oktatásban is jól alkalmazható.

Újszerű tudományos munkát olvashatunk a vidékfejlesztés kapcsán felmerülő kulturális, történelmi örökség, kulturális szocializáció és a helyi társadalom szerepe fontosságának hangsúlyozásával.

Érezni az egész tanulmányban, hogy a szerző interdiszciplináris megközelítést használ, tehát a társadalomtudományok bármelyik művelője bátran a kezébe kaphatja és tudományos ismereteit elméleti szinten is felerősítheti ezzel a munkával. A könyv olvasmányos, az elméleti, tudományos okfejtéseket jól kiegészítik a gyakorlati (és történelmi) példák is, amelyeket olykor lábjegyzetként, néha pedig a szövegben is logikusan beépítve magyarázatként megtalálhatunk.

Ajánlom a téma iránt érdeklődők figyelmébe.

Samu István